

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-18>

УДК 336.226.44

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ENVIRONMENTAL TRANSFER: CURRENT REALITIES AND FOREIGN DEVELOPMENT

Чечетова Наталя Федорівна

доктор економічних наук, професор,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1988-2923>

Клименко Оксана Миколаївна

кандидат наук державного управління, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8147-1837>

Мала Світлана Іванівна

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8883-6192>

Chechetova Natalia, Klymenko Oksana, Mala Svitlana
V.I. Vernadsky Taurida National University

Стаття присвячена вивченню сучасного стану екологічного оподаткування в Україні. Встановлено визначальну роль екологічних податків у системі екологічного менеджменту держави. Встановлено, що екологічні податки є дуже важливим елементом у системі інструментів, що регулюють свій вплив на довкілля поряд з екологічними платежами, екологічними субсидіями, ліцензіями та квотами. Проаналізовано екологічний податок з посиланням на Податковий Кодекс України. Наведено класифікацію та суму доходів бюджету України від різних елементів екологічного податку. Розглянуто основні підприємства-платники екологічних податків в Україні. Висвітлено досвід ЄС в аспектах екологічного оподаткування, у тому числі групи інструментів впливу на довкілля. Конкретизовано країни, у яких використовують екологічний "транспортний" податок та екологічний податок на повітряний транспорт. Наведено групи товарів та країни, що застосовують екологічний податок на них. Окремо описано позитивний досвід Німеччини у галузі податкового законодавства та досвід екологічного оподаткування туристів на Мальдівах.

Ключові слова: екологічний податок, екологічний менеджмент, екологічний платіж, зарубіжний досвід, доходи бюджету, довкілля.

The article is devoted to the study of the current state of environmental taxation in Ukraine. The determining role of environmental taxes in the state environmental management system is established. It is established that environmental taxes are a very important element in the system of instruments that regulate their impact on the environment along with environmental payments, environmental subsidies, licenses and quotas. Tax regulation, in general, is an integral part of state regulation of economic processes. At the same time, the environmental tax significantly stimulates environmental conservation. The environmental tax is analyzed with reference to the Tax Code of Ukraine. The classification and amount of Ukrainian budget revenues from various elements of the environmental tax are given. The environmental tax for emissions into the atmosphere ranks first in the structure of budget revenues from environmental taxes. The main enterprises paying environmental taxes in Ukraine are considered. The EU experience in aspects of environmental taxation is highlighted, including groups of environmental impact instruments. The main impact instruments are: environmental taxes, environmental payments, commercially implemented solutions, environmental subsidies and incentives, liability and compensation schemes. In addition to the instruments considered, which are used throughout the European Union, private instruments are used in different countries depending on the geographical location of the state, its infrastructure and the level of provision with natural resources. In European countries, environmental taxes are used together with market regulation instruments, which allows achieving efficiency from use. The countries in which an environmental "transport" tax and an environmental

tax on air transport are specified. The groups of goods and the countries that apply an environmental tax on them are given. Some countries, for example, Denmark and Poland use environmental taxes on a large number of goods. The positive experience of Germany in the field of tax legislation and the experience of environmental taxation of tourists in the Maldives are described separately.

Keywords: environmental tax, environmental management, environmental payment, foreign experience, budget revenues, environment.

Постановка проблеми. Екологічні податки виконують регулюючу функцію та є надважливим інструментом екологічного менеджменту. Екологічні платежі можуть прямо впливати на збереження довкілля. Таким чином, дуже важливо та актуально не тільки аналізувати сучасний стан екологічного оподаткування, а і вивчати передовий досвід зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню проблем розвитку екологічного оподаткування в Україні присвятили свої наукові праці наступні вчені: О. О. Веклич, В. М. Булавинець, А. М. Соколовська, О. Є. Найдено, О. В. Покатаєва, М. І. Карлін, І. С. Варламова, О. А. Бойко та інші. Зарубіжний досвід екологічного оподаткування вивчали В. О. Мандрик, У. П. Новак, В. В. Козюк, О. П. Шиманська, С. М. Козьменко, Т. В. Волковець та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Із урахуванням специфіки сучасних умов розвитку податкового законодавства в Україні, все ще бракує наукових праць, де аналізується зарубіжний досвід оподаткування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є аналіз сучасного стану екологічного оподаткування в Україні та розгляд зарубіжного досвіду цього виду оподаткування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку науки та технології все більше уваги приділяється вивченню основ екологічного менеджменту як одного із пріоритетних напрямів розвитку господарської діяльності суб'єкта господарювання. Сучасна система екологічного менеджменту, що починається на рівні суб'єктів господарювання і закінчується на рівні держави є недостатньо ефективною, що зумовлюється такими факторами як:

- відсутність обґрунтованої нормативно-правової бази;
- екологічний менеджмент не розглядається як система, що забезпечує екологічну безпеку держави;
- недостатній розвиток ефективних економічних інструментів стимулювання екологічної безпеки [3].

Міжнародний практичний досвід показує, що створення системи екологічної безпеки є багатоаспектним та багатоступеневим процесом, що ґрунтується на системі тристороннього партнерства:

- 1) органи державної влади;
- 2) приватні економічні суб'єкти;
- 3) населення держави (суспільство).

Екологічні податки є дуже важливим елементом у системі інструментів, що регулюють свій вплив на довкілля поряд з екологічними платежами, екологічними субсидіями, ліцензіями та квотами.

Податкове регулювання, у цілому, є складовою частиною державного регулювання економічних процесів. При цьому, екологічний податок значною мірою стимулює збереження навколишнього середовища.

Згідно п. 240.1 Податкового Кодексу України, екологічний податок – це обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів різних викидів, скидів, розміщення відходів у довкіллі.

Даний податок стосується видів діяльності, що супроводжуються:

- викидами шкідливих хімічних сполук в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення;
- викидами сполук, що забруднюють водойми;
- розміщення сміття, що не підлягає перероблюванню [4].

Наприклад, екологічний податок за викиди в атмосферу вуглекислого газу, слід сплачувати у тому випадку, коли обсяг забруднення перевищує 500 т. на рік. Ліміти щодо інших хімічних сполук, що потрапляють в атмосферне повітря в результаті діяльності підприємств, не встановлені. Податок сплачується за фактичний викид тієї чи іншої сполуки [2].

Починаючи з 2022 року усі публічні екологічні реєстри не публікуються у формі відкритих даних, у таблиці 1 наведено класифікацію доходів бюджету від екологічного податку за 2021 рік. Найбільший відсоток займає екологічний податок за викиди в атмосферне повітря (таблиця 1).

Далі розглянемо основних вітчизняних платників екологічних податків (таблиця 2)

Таблиця 1

Класифікація доходів бюджету України від екологічного податку за 2021 рік

Вид доходу бюджету	Код доходної статті	Сума сплати, грн.
Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря	19010100	2 072 791 950
Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю	19011000	1 047 220 750
Надходження від розміщення відходів	19010300	1 129 485 970
Надходження від скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти	19010200	150 530 140
Екологічний податок за утворення та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів	19010200	150 530 140

Джерело: [5]

Таблиця 2

Основні підприємства-платники екологічних податків в Україні (дані 2021 року)

Платник екологічних податків	Сума сплати за рік, грн.
ДП "НАЕК "ЕНЕРГОАТОМ"	1 037 006 260
АТ "ДТЕК ЗАХІДЕНЕРГО"	686 689 900
ТОВ "ДТЕК СХІДЕНЕРГО"	372 896 360
ПАТ "ЦЕНТРЕНЕРГО"	506 121 840
АТ "ДТЕК ДНІПРОЕНЕРГО"	393 511 400
ПАТ "АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ"	339 485 030
ПРАТ "ММК ІМ. ІЛІЧА"	236 697 590
ПРАТ "ПІВНГЗК"	148 112 080
ПРАТ "ПОЛТАВСЬКИЙ ГЗК"	139 436 910
ПРАТ "ІНГЗК"	99 620 150

Джерело: [5]

Основними платниками екологічних податків в Україні є ДП "НАЕК "ЕНЕРГОАТОМ", а також підприємства корпорації ДТЕК, розташовані в різних областях країни.

Розглянемо досвід ЄС в аспектах екологічного оподаткування. У країнах Євросоюзу екологічні податки є непрямими та у різних країнах носять різні назви. Європейське агентство з навколишнього середовища загалом трактує екологічні податки, як платежі, податкову базу яких складає специфічний вплив на довкілля.

У країнах Європи екологічні податки застосовуються спільно з інструментами ринкового регулювання, що дозволяє досягти ефективності від використання. У ЄС використовуються специфічні інструменти, що дозволяють регулювати вплив на довкілля (таблиця 3).

Крім розглянутих інструментів, що застосовуються на всій території Євросоюзу, в різних країнах використовуються приватні інструменти залежності від географічного поло-

ження держави, її інфраструктури та рівня забезпеченості природними ресурсами.

Окремо слід виділити досвід Німеччини, де реформа, проведена у сфері екологічних податків, спричинила зростання дохідної частини бюджету країни на 20 млрд євро. Мова йдеться саме про "зелені податки". При чому, 90 % цих коштів було використано з метою зниження податкового тягару на населення бізнес-структури Німеччини, у тому числі, на зниження податків на доходи фізичних осіб. Крім того, вказана податкова реформа мала прямі екологічні наслідки, а саме зниженням викидів діоксиду карбону на 2,4 % та зростанням попиту на екотехнології. Наприклад, на 10% зріс продаж автомобілів на альтернативному звичним бензині на дизпаливу пальному [1].

У розвинутих країнах, зокрема, використовують екологічний "транспортний" податок. Екологічну складову даного податку вносять до загального податку за використання авто-

Таблиця 3

Інструменти впливу на довкілля в ЄС

Групи інструментів впливу	Характеристика
Комерційно реалізовані рішення	Застосовуються з метою мінімізації рівня забруднення (ліцензія на викиди CO ₂), а також при використанні природних ресурсів (квота на лов риби) через використання ринкових стимулів у реалізації торгових операцій.
Екологічні платежі	Застосовуються для компенсації витрат природоохоронних служб та відшкодування витрат на мінімізацію рівня забруднення навколишнього середовища.
Екологічні податки	Використовуються для коригування ціни впливу на поведінку виробників та споживачів та виступають інструментом підвищення прибуткових статей бюджетів.
Екологічні субсидії та заохочення	Використовуються з метою стимулювання розробок високотехнологічних виробництв, включаючи створення сучасних ринків екологічних товарів та послуг.
Схеми відповідальності та компенсації	Застосовуються, з метою забезпечення компенсації завданих збитків довкіл्लю.

Джерело: систематизовано авторами за даними [6]

мобіля. Його використовують у Японії, Канаді та переважній частині країн ЄС.

Екологічний податок на повітряний транспорт застосовують у Норвегії, Швеції, Канаді, Данії та США. Цікаво, що податком обкладається переліт через вищевказані країни.

Окремо, у багатьох країнах існують екологічні податки на визначені групи товарів (таблиця 4).

З таблиці 4, можна зробити висновок, що деякі країни, наприклад Данія та Польща

використовують екологічні податки на усі із наведених в таблиці групи податків.

Цікавим також є досвід острівних туристичних країн. Вони запроваджують екологічний податок з туристів. Так, наприклад, ставки екологічного податку (green tax), що стягується з туристів на Мальдівах, вже з 1 січня 2025 року зросли вдвічі. Відповідна поправка внесена до Закону про туризм Мальдівської Республіки. З кожного іноземного туриста, який прибуває на Мальдіви з 1 січня 2025, стягується податок у розмірі 12 доларів США

Таблиця 4

Групи товарів та країни, що застосовують екологічний податок на них

Група товарів	Країни
Пластмасова тара та упакування	Данія, Польща, Ісландія, Угорщина
Батарейки та акумулятори	Японія, Швеція, Данія
Мінеральні добрива	Швеція, Норвегія
Шини	Угорщина, Данія, Канада, Франція, Польща, Фінляндія
Пестициди	Угорщина, Данія, Франція, Швейцарія, Португалія
Мастила	Франція, Норвегія, Фінляндія
Товари з вмістом:	
– сірки	Бельгія, Франція, Данія, Польща, Швеція
– свинцю	Всі країни ЄС, Канада, США, Японія
– окисів азоту	Чехія, Польща, Швеція, Франція
– вуглецю	Данія, Нідерланди, Норвегія,

Джерело: систематизовано авторами за даними [6]

за 1 день проживання в готелях на 50 і більше номерів, тоді як до 1 січня діяла ставка у розмірі 6 доларів.

Висновки. Загальною світовою тенденцією стало прагнення реалізації стратегій та заходів у рамках концепції «зеленої» економіки. Сутність екологічних податків полягає в економічному стимулюванні екологічного розвитку. З урахуванням розглянутого зарубіжного досвіду, вважаємо, що Україні необхідно переглядати податкове законодавство у розрізі екологічних податків, робити його більш жорстким та досконалим. Але, ми вважаємо, що поряд із збільшенням екологічних податків слід знижувати загальне податкове наванта-

ження на підприємства, зокрема, знижувати податок на прибуток та соціальні відрахування. Якщо не зменшити загальний податковий тягар, багато підприємств можуть збанкрутувати або ж вивести свої виробництва до країн з більш «лояльною» податковою системою. Крім того, податкові ставки екологічного податку мають зростати поступово, щоб дати можливість підприємствам покращити свої екологічні показники. Крім того, вкрай необхідним є проведення екологічної реформи, в основу якої має бути покладено позитивний досвід розвитку інструментів екологічного оподаткування, як складового елемента екологічного менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козюк В., Шиманська О., Возний К. Тенденції екологічного оподаткування в Європі. *Світ фінансів*. 2019. № 4(61). С. 8–22.
2. Самусевич Я. В., Солодуха М. В., Теницька І. А. Перспективи реформування системи екологічного оподаткування в Україні з урахуванням досвіду ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 25. С. 579–586.
3. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика становлення : автореф. дис. д.е.н. 2018. 488 с.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 06.02.2025).
5. Річні звіти про виконання Зведеного бюджету України за 2017–2021 рр. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.
6. Європейська агенція з навколишнього середовища. URL: <https://www.eea.europa.eu/ru> (дата звернення: 07.02.2025).
7. Ясеновська Т.Б. Історія становлення оподаткування в Україні: ретроспективна періодизація та національні досягнення. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157584304.pdf> (дата звернення: 05.02.2025).
8. Державний комітет статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.02.2025).
9. Варламова І. С. Екологічне оподаткування як основа сталого розвитку національної економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/170.pdf>

REFERENCES:

1. Kozyuk V., Shymanska O., Voznyy K. (2019) Tendentsiyi ekolohichnoho opodatkovannya v Yevropi [Trends in environmental taxation in Europe]. *Svit finansiv* [World of Finance], no. 4(61), pp. 8–22. (in Ukrainian).
2. Samusevych Ya. V., Solodukha M. V., Tenytska I. A. (2018) Perspektyvy reformuvannya systemy ekolohichnoho opodatkovannya v Ukrayini z urakhuvannyam dosvidu EU [Prospects for reforming the environmental taxation system in Ukraine, taking into account the experience of the EU]. *Infrastruktura rynku* [Market infrastructure], issue 25, pp. 579–586. (in Ukrainian).
3. Sokolovska A. M. (2018) Podatkova sistema derzhavi: teoriya ta praktika stanovlennya: avtoref. dis. d.e.n. 488 p.
4. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed February, 06, 2025).
5. Richni zvity pro vykonannya Zvedenoho biudzhetu Ukrainy za 2017–2021 rr. [Annual reports on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2017–2021].
6. Evropeiska agentsiya z navkolishnogo seredovishcha. URL: <https://www.eea.europa.eu/ru>. (accessed February, 07, 2025).
7. Yasenovska T. B. Istoriia stanovlennia opodatkovannia v Ukraini: retrospektyvna periodyzatsiia ta natsionalni dosiahnennia [The history of taxation in Ukraine: retrospective periodization and national achievements]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/157584304.pdf> (accessed February, 06, 2025).

8. Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
9. Varlamova I. S. (2015) Ekologichne opodatkuvannia yak osnova staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Ecological taxation as the basis of sustainable development of the national economy]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*. Available at: <http://globalnational.in.ua/archive/8-2015/170.pdf> (in Ukrainian)